

**Proposta
de representació
de referències
i citacions
bibliogràfiques**

**Servei
de Llengua
Catalana**

**PROPOSTA
DE REPRESENTACIÓ
DE REFERÈNCIES
I CITACIONS
BIBLIOGRÀFIQUES**

**UNIVERSITAT DE BARCELONA
SERVEI DE LENGUA CATALANA**

Direcció:
M. Teresa Cabré
Secretaria tècnica:
Esteve Clua
Àrea de correcció i traducció:
Elisabet Solé

© Servei de Llengua Catalana, 1991
Universitat de Barcelona
Gran Via de les Corts Catalanes, 585
08007 Barcelona

Disseny de la coberta: Cass
Impressió: Limpergraf, S.A. Carrer del Ró, 17. Nau 3. Ripollet (Barcelona)
DL: B-6604-92

PRESENTACIÓ

A la presentació de la bibliografia dins de textos (referències i citacions bibliogràfiques), sovint no se li dóna gaire importància. Acostuma a ser la part més poc acurada i harmònica del conjunt d'un text: no hi ha criteris homogenis i coherents, sovint hi falta informació imprescindible, formalment no segueix un únic criteri, etc. Aquesta situació és comprensible ja que es tracta d'una convenció, però justament per això val la pena d'establir uns criteris per tal d'unificar al màxim les diferents possibilitats.

Aquesta proposta té com a objectiu principal oferir a la comunitat universitària unes normes i pautes perquè el tractament que rebin les citacions i referències bibliogràfiques dels textos de la Universitat de Barcelona sigui homogeni i coherent.

Per assolir aquest objectiu cal tenir en compte d'entrada dos aspectes molt importants que condicionen els criteris establerts. En primer lloc, la bibliografia forma part d'un text més ampli, no és un document aïllat. En segon lloc, la llengua vehicular d'aquest text és el català.

Els destinataris d'aquesta *Proposta de representació de referències i citacions bibliogràfiques* són tots els membres de la comunitat universitària, però bàsicament els col·lectius vinculats directament a la docència: el professorat i l'alumnat.

Per elaborar aquest text s'han tingut en compte diferents fonts, entre les quals cal destacar la norma internacional ISO 690. En aquesta proposta es vol donar compte del màxim de casos possibles i s'exemplifiquen totes les pautes amb exemples extrets de textos reals.

La proposta s'estructura en vuit apartats que cobreixen els aspectes següents: la referència bibliogràfica (concepte, esquema i exemples de presentació segons els diferents tipus); descripció de cadascun dels elements que la integren; criteris d'ordenació de les referències bibliogràfiques; la citació bibliogràfica (concepte, tipus, representació i exemples); llengua i puntuació dels textos reproduïts a les citacions; referències internes; bibliografia vs. literatura; i un recull de les abreviatures més usuals. Al final del document s'inclou la bibliografia que s'ha tingut en compte per elaborar la proposta.

Barcelona, setembre de 1991

ÍNDEX

1. La referència bibliogràfica	9
1.1 Llibres o monografies	9
1.2 Parts de llibres o contribucions a una monografia	9
1.3 Publicacions periòdiques	10
1.4 Articles d'una publicació periòdica	10
2. Descripció dels elements	12
2.1 Responsabilitat principal	12
2.2 Títol	15
2.3 Responsabilitat secundària	16
2.4 Número d'edició	17
2.5 Lloc de publicació	18
2.6 Editorial	18
2.7 Data de publicació	19
2.8 Paginació	20
2.9 Col·leccions	20
2.10 Altres informacions	21
3. Ordenació de les referències bibliogràfiques	22
3.1 Ordenació alfabètica	22
3.2 Ordenació temàtica	23

4. La citació bibliogràfica	24
4.1 Representació de la citació dins de text	24
4.2 Representació de la citació en nota	26
5. Altres aspectes de les citacions	29
5.1 Llengua	29
5.2 Puntuació	29
6. Referències internes	31
7. Bibliografia vs. literatura	31
8. Abreviatures	32
Bibliografia	35

1. La referència bibliogràfica

La referència bibliogràfica és el conjunt d'elements, els uns obligatoris i d'altres d'opcionals, que descriuen un document. La disposició d'aquests elements no és la mateixa si es tracta d'un llibre o una monografia, d'una part d'un llibre, d'una publicació periòdica o d'un article d'una publicació periòdica.

Per a cada cas es presenta la fórmula tipus, on s'indica les informacions que comprèn i la tipografia amb què es representa. A continuació es donen diversos exemples que segueixen aquestes pautes. La descripció de cadascun dels elements que componen la referència és a l'apartat següent (veg. l'apartat 2).

La referència bibliogràfica apareix generalment en forma de llista al final d'un text o d'una part d'aquest (per exemple, al final d'un capítol); no obstant això, també pot aparèixer dins d'una nota a peu de pàgina (no ho confongueu amb les citacions a peu de pàgina).

1.1 Llibres o monografies

RESPONSABILITAT PRINCIPAL. *Títol.* Responsabilitat secundària. Núm. d'edició. Lloc de publicació: editor, any, pàgina. (Col·lecció, núm.)

Ex.: BADIA i MARGARIT, Antoni Maria. *Gramàtica catalana*. 2 vol. 3a reimpr. Madrid: Gredos, 1985 [1962]. (Manuales, 10).

FABRA, Pompeu. *Les principals faltes de gramàtica*. Barcelona: Barcino, 1925.

FÀBREGAS, Xavier (ed.). *Sainets de la vida picaresca*. Barcelona: Ed. 62, 1967.

SOLÀ, Joan. *Del català incorrecte al català correcte*. Barcelona: Ed. 62, 1977. (Llibres a l'abast, 134).

1.2 Parts de llibres o contribucions a una monografia

RESPONSABILITAT PRINCIPAL. "Títol de la part". A: **RESPONSABILITAT PRINCIPAL.** *Títol del llibre.* Núm. d'edició. Lloc de publicació: editor, any, volum, pàgina. (Col·lecció, núm.)

Ex.: TERMES, J. "De la revolució de setembre a la fi de la Guerra Civil". A: VILAR, P. (ed.). *Història de Catalunya*. Barcelona: Ed. 62, 1986, vol. V, 506 pàg.

1.3 Publicacions periòdiques

L'esquema bàsic per representar una publicació periòdica, sense fer referència a cap fascicle en concret, és:

Títol de la publicació. Responsabilitat principal. Lloc de publicació, any.

Ex.: *Llengua i Administració*. Generalitat de Catalunya, Direcció General de Política Lingüística; Escola d'Administració Pública. Barcelona, 1985-

Quan es vol donar informació sobre un fascicle concret, la fórmula tipus completa és la següent:

Títol de la publicació. Responsabilitat principal. Designació del fascicle (data, volum, núm.). Lloc de publicació, any.

Ex.: *Llengua i Administració*. Generalitat de Catalunya, Direcció General de Política Lingüística; Escola d'Administració Pública. (8/9-1984, núm. 13). Barcelona, 1985-

En canvi, si únicament es vol referenciar un fascicle sense esmentar les dades relatives a la publicació, l'esquema és:

Títol de la publicació. Volum, data, núm. de fascicle, núm. de pàgines.

Ex.: *Llengua i Administració*. 8/9-1984, núm. 13.

1.4 Articles d'una publicació periòdica

RESPONSABILITAT PRINCIPAL. "Títol". A: *Títol de la publicació*.
Localització en el document principal: data, volum, fascicle, pàgina.

Ex.: GILI-GAYA, Samuel. "Fabra i la filologia contemporània". A: *Serra d'Or*. 1963, núm. 12, pàg. 40.

ALSINA, Àlex. "Cap i fins versus cap a fins a". A: *Llengua i Administració*. 8/9-1986, núm. 24, pàg. 3.

2. Descripció dels elements

2.1 Responsabilitat principal

La responsabilitat principal, que s'escriu sempre amb lletra rodona, té distintes possibilitats:

- a) autor personal
- b) editor, compilador o coordinador
- c) col·lectivitat o institució
- d) responsabilitat desconeguda.

a) Autor personal

El nom i els cognoms de l'autor s'han de representar sempre complets o bé sempre abreujats, de forma coherent dins d'una mateixa llista bibliogràfica: el nom sempre desenvolupat o no, només un cognom, sempre dos cognoms, etc. Els cognoms van sempre amb majúscules. Recordeu que les majúscules també s'accentuen.

La presentació primer del cognom i després del nom, separats per una coma, facilita la recerca dins d'una llista bibliogràfica.

Ex.: FABRA, Pompeu. *La llengua catalana i la seva normalització*. Barcelona: Ed. 62, 1980.

SOLÀ, Joan. *Del català incorrecte al català correcte*. Barcelona: Ed. 62, 1977. (Llibres a l'abast, 134).

o bé,

Ex.: FABRA, P. *La llengua catalana i la seva normalització*. Barcelona: Ed. 62, 1980.

SOLÀ, J. *Del català incorrecte al català correcte*. Barcelona: Ed. 62, 1977. (Llibres a l'abast, 134).

Quan el cognom està introduït per una preposició, la partícula es posa a continuació del nom i no davant del cognom.

Ex.: DUARTE, Carles; BROTO, Pilar de. *Introducció al llenguatge jurídic*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Direcció de Relacions amb l'Administració de Justícia; Escola d'Administració Pública de Catalunya, 1986. (Quaderns d'Estudis i Formació).

Quan el nom d'un autor s'ha consolidat amb els dos cognoms o bé un autor es coneix pel nom original i per un pseudònim, cal referir-s'hi sempre de la mateixa manera.

Ex.: BADIA i MARGARIT, Antoni Maria. *Gramàtica catalana*. 2 vol. 3a reimpr. Madrid: Gredos, 1985 [1962]. (Manuales, 10):

BADIA i MARGARIT, Antoni Maria; DUARTE, Carles. *Formulari administratiu*. Barcelona: Curial, 1981. (Manuals Curial, 3).

CATALÀ, Víctor. *Drames rurals*.

CATALÀ, Víctor. *Solitud*.

i no

Ex.: BADIA i MARGARIT, Antoni Maria. *Gramàtica catalana*. 2 vol. 3a reimpr. Madrid: Gredos, 1985 [1962]. (Manuales, 10).

BADIA, Antoni Maria; DUARTE, Carles. *Formulari administratiu*. Barcelona: Curial, 1981. (Manuals Curial, 3).

ALBERT, Caterina. *Drames rurals*.

CATALÀ, Víctor. *Solitud*.

Quan la responsabilitat principal o secundària recau en més d'un autor (no més de tres), els noms se separen amb punt i coma. Quan n'hi ha més de tres es posa el primer autor (segons l'ordre alfabètic) i l'abreviatura et al. (*et alii*). És recomanable de no posar "Diversos". Observeu que el punt i coma no reemplaça el punt del nom abreujat.

Ex.: SENGUPTA, J. K.; FOX, J. K. *Optimization Techniques in Quantitative Economic Models*. 3a ed. Amsterdam: North-Holland, 1975.

ABBOU, A. et al. *Les industries de la langue. Introduction à la comprehension des technologies et à la connaissance des produits*. París: Daicadif, 1987.

b) Editor, compilador o coordinador

Si no hi ha autor personal, i qui hi consta és l'editor, el coordinador o el compilador, a continuació dels cognoms i nom cal escriure entre parentèsis l'abreviatura corresponent: ed., coord., comp. Recordeu que l'abreviatura no varia si es tracta d'una persona o més d'una, o d'un home o una dona.

El nom del responsable d'una obra miscel·lània s'equipara al de l'autor i ha d'anar seguit de l'abreviatura ed. entre parèntesis.

Ex.: CASTELLANOS, J. (ed.). "Correspondència Rusiñol-Casellas". A: *Els Marges*, 1982, núm. 21.

DÍEZ DE VELASCO, M. (dir.). *Prácticas de Derecho internacional privado: Selección de legislación, jurisprudencia y bibliografía*. 3a ed. revisada. Madrid: Tecnos, 1986.

PÉREZ VERA, E. (coord.). *Derecho internacional privado*. 2 vol. Madrid: UNED, 1987.

c) Col·lectivitat o institució

Si és una col·lectivitat o institució qui es fa responsable de l'autoria d'un text, i és la mateixa que consta com a responsable de l'edició, és convenient de començar la referència bibliogràfica pel títol i fer constar aquesta com a responsable de l'edició.

Ex.: *Denominació actual dels municipis de la Comunitat Valenciana i tràmits per a la seva alteració*. València: Generalitat Valenciana, Direcció General d'Administració Local, 1989.

però,

Diari de Barcelona. Un model de llengua pels mitjans de comunicació: Llibre d'estil del Diari de Barcelona. Barcelona: Empúries, 1987.

En el cas de col·lectivitats i institucions que es poden representar amb una sigla, cal posar la primera vegada que apareixen el nom desenvolupat i la sigla entre claudàtors.

Ex.: Institut Cartogràfic de Catalunya [ICC]. *Toponímia i cartografia: Assaig de sistematització*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Política Territorial i Obres Públiques; ICC, 1985. (Sèrie Manuals, 1).

d) Responsabilitat desconeguda

Quan no figura en una publicació la responsabilitat principal d'un text, s'omet i es presenta pel títol. Es recomana de no utilitzar cap abreviatura del tipus s. n. (*sine nomine*) per indicar aquest cas.

Ex.: *The Canadian Style: A Guide to Writing and Editing*. 3a ed. Londres; Toronto: Dundurn Press Limited; Department of the Secretary of State of Canada, 1987.

Puntuació

Independentment del tipus de responsabilitat de què es tracti sempre cal tancar aquest apartat amb un punt.

2.2 Títol

Tipografia i ús de majúscules

Els títols dels llibres s'escriuen amb cursiva (o se subratllen, si no és possible escriure'ls amb cursiva). En els títols en català cal posar amb majúscula la lletra inicial i les altres que correspongui de fer-ho segons les normes d'ús de majúscules i minúscules¹.

Ex.: *Diccionari de la llengua catalana*.

Aproximació al Tirant lo Blanc.

Els títols de les publicacions miscel·lànies van amb cursiva i majúscula, tret de les partícules que es puguin considerar connectives.

Ex.: *Actes del IV Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*.

Els títols de les publicacions periòdiques es tracten de la mateixa manera que els títols de llibres, és a dir, s'escriuen amb cursiva.

Ex.: *Quaderns de Traducció i Interpretació*.

Revista de Llengua i Dret.

En canvi, el títol dels articles d'una publicació periòdica o una part d'una obra miscel·lània s'escriuen entre cometes.

Ex.: "La neologia, avui: el naixement d'una disciplina". A: *Límits*.

Quan en el títol apareix el títol d'un altre llibre, aquest darrer s'escriu entre cometes.

Ex.: *Baudelaire's Tragic Hero: A Study of the Architecture of "Les Fleurs du Mal"*.

Llengua del títol

Recordeu que s'ha de mantenir el títol de la versió que se cita; per tant, si es tracta d'una referència bibliogràfica d'una versió en una altra llengua no es pot posar el títol en català. Si convé, se'n pot fer la traducció i posar-la entre claudàtors a continuació del títol original.

Ex.: *Einführung in die Psychoanalyse [Introducció a la psicoanàlisi]*.

¹ Vegeu la *Proposta d'ús de majúscules i minúscules*. Barcelona: Universitat de Barcelona, Servei de Llengua Catalana, 1991.

Cal tenir en compte el tractament que reben les majúscules i minúscules en cadascuna de les llengües. Vegem-ne uns quants exemples pel que fa a l'anglès, francès i castellà.

a) Anglès: S'escriu amb majúscula la primera paraula del títol i totes aquelles que no siguin conjuncions, articles i preposicions.

Ex.: *Introduction to Phonological Theory*.

b) Francès: S'escriu amb majúscula la primera paraula del títol i totes aquelles que correspongui de fer-ho segons les normes establertes per al francès.

Ex.: *La lyrique française au Moyen Age*.

c) Castellà: Només s'escriu amb majúscula la paraula inicial i totes aquelles que correspongui de fer-ho segons les normes establertes (no s'han de posar amb lletra majúscula totes les paraules pel fet de ser formes semànticament plenes).

Ex.: *El hombre y el lenguaje*.

Subtítol

Els subtítols s'escriuen amb majúscula inicial i, normalment, se separen del títol per dos punts (sempre que no hi hagi un lligam gramatical explícit entre el títol i el subtítol).

Ex.: *Del català incorrecte al català correcte: Història dels criteris de correcció lingüística*.

però,

Ser y estar con atributos adjetivales. Anotaciones sobre el empleo de la cópula en catalán y castellano.

2.3 Responsabilitat secundària

En aquest apartat s'hi inclou el nom de traductors, il·lustradors, altres persones que hagin col·laborat en l'obra, etc., però que no es consideren la responsabilitat principal. La menció de responsabilitats secundàries és opcional.

Els cognoms, a diferència de la responsabilitat principal, han d'anar darrere del títol de l'obra i escrits amb minúscula, fora de la primera lletra.

L'especificació del tipus d'intervenció dins del text cal posar-la en català.

Ex.: ALIGHIERI, D. *Rime*. A cura de Gianfranco Contini. Torí: Giulio Einaudi Editore, 1973.

FABRA, P. *Converses filològiques*. Edició crítica a càrrec de Joaquim Rafel. Barcelona: Edhasa, 1983.

JORDAN, I.; MONTOLIU, M. *Manual de lingüística románica*. Revisió, reelaboració parcial i notes de Manuel Alvar. Madrid: Gredos, 1972.

NAGAO, P. A. *A textbook of translation*. Traducció de Norman D. Cook. Nova York: Oxford University Press, 1989.

2.4 Número d'edició

Si la referència bibliogràfica és de la primera edició, aquesta dada no s'ha d'especificar. Només cal fer-la constar, després del títol (o de la responsabilitat secundària si n'hi ha) quan no és la primera. Cal posar el número d'edició (ordinal: 1a, 2a, 3a, etc., sense punt final) més l'abreviatura d'edició en català, ed. Si en lloc de ser edicions distintes, es tracta de reimpressions diferents de la primera edició, cal indicar-ho de la mateixa manera però usant l'abreviatura de reimpressió, reimpr.

Ex.: CARRILLO SALCEDO, J. A. *Derecho internacional privado*. 3a ed. Madrid: Tecnos, 1983.

Qualsevol informació respecte a l'edició cal posar-la en català, encara que la llengua de la referència bibliogràfica sigui una altra.

Ex.: MENÉNDEZ PIDAL, R. *Orígenes del español*. 3a ed. corregida i augmentada. Madrid: Espasa-Calpe, 1950.

Si en el text es fa referència a l'edició original d'una obra, però a la bibliografia es vol fer constar també una altra versió (en la pròpia llengua, etc.) cal indicar-ho de la manera següent:

Ex.: JESPERSEN, O. *Mankind, Nation and Individual*. Londres: George Allen and Unwin, 1925. Reed., en versió catalana: *La llengua en la humanitat, la nació i l'individu*. Barcelona: Ed. 62, 1969.

Quan es vol fer constar l'edició original d'una obra que s'ha citat dins d'un text, però de la qual s'ha manejat una altra edició, es posa la data original entre claudàtors a continuació de la data de l'edició referenciada.

Ex.: ULLASTRA, J. *Grammathica cathalana*. M. Anguera (ed.). Barcelona: Bibliograf, 1980 [1743].

FREUD, S. *Obras completas: Estudios sobre la histeria*. Madrid: Biblioteca Nueva, 1948 [1895], vol. 1.

2.5 Lloc de publicació

La indicació del lloc d'edició s'ha de fer constar en català si el nom del topònim té una forma tradicional en català², i ha d'anar seguida de dos punts.

Ex.: MITAL, K. V. *Métodos de optimización en investigación de operaciones y análisis de sistemas*. Mèxic: Limusa, 1984.

FRISCH, R. *Maxima et minima. Théorie et applications économiques*. París: Dunod, 1960.

Quan calgui fer constar diversos llocs de publicació, aquests se separen amb punt i coma.

Ex.: *Language International*. Amsterdam; Filadèlfia: John Benjamins Publishing Co.; John Benjamins North America, 1989.

Si el lloc de publicació és poc conegut o es pot confondre amb algun altre, és aconsellable de fer constar entre parèntesis el nom del país, estat, etc.

Ex.: NEUSTADT, L. W. *Optimization*. Princeton (Nova Jersey): Princeton University Press, 1976.

En casos de referències bibliogràfiques en què no se sàpiga quin és el lloc de publicació, s'indica amb la locució llatina *sine loco* abreujada, s. l. (sense lloc).

Ex.: ZANGWILL, W. I. *Nonlinear Programming: an Unified Approach*. s. l., 1969.

2.6 Editorial

El nom de l'editorial o de la responsabilitat de l'edició figura després del lloc de publicació i va precedida de dos punts.

Les mencions d'editorial o d'edicions se suprimeixen sempre que no formin part del nom de la casa editorial. Així, cal posar Curial, Proa, Espasa-Calpe, però en canvi Edicions 62 (Ed. 62) i Alianza Editorial.

Ex.: LANCASTER, K. *Economía matemática*. Barcelona: Bosch, 1972.

SOLÀ, J. *Estudis de sintaxi catalana*. 2 vol. 3a ed. Barcelona: Edicions 62, 1982. (Llibres a l'abast, 104-105).

RUAIX, J. *El català/1: Temes introductoris, fonètica i ortografia*. 3a ed. Moià: Josep Ruaix ed., 1987.

Quan hi ha diversos editors, es fan constar separats amb un punt i coma.

Ex.: DUARTE, Carles; BROTO, Pilar de. *Introducció al llenguatge jurídic*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Direcció de Relacions amb l'Administració de Justícia; Escola d'Administració Pública de Catalunya, 1986. (Quaderns d'Estudis i Formació).

Quan l'editor és algun departament o part d'una institució més àmplia, cal indicar-los segons l'ordre següent: primer el marc més general i, a continuació, el més específic.

Ex.: *Proposta de traducció de noms propis*. Barcelona: Universitat de Barcelona, Servei de Llengua Catalana, 1991.

Si es tracta d'una institució no catalana, se'n mantindrà el nom en la llengua original i no se'n farà la traducció.

Ex.: *The Canadian Style: A Guide to Writing and Editing*. 3a ed. Londres; Toronto: Dundurn Press Limited; Department of the Secretary of State of Canada, 1987.

2.7 Data de publicació

L'any de publicació, precedit d'una coma, s'escriu en xifres aràbigues. Recordeu que els anys no porten punt després dels milers.

Ex.: GONZALO et al. *Feliz tercera edad*. Pamplona: Eunsa, 1986.

Quan es tracta d'un període es posa l'any inicial i el final separats amb un guió; si no hi ha data final (obres en curs, publicacions periòdiques), després del guió es deixa un espai en blanc.

Ex.: *Quaderns de Traducció i Interpretació*. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona, Escola Universitària de Traducció i Interpretació [EUTI], 1984 -

Si l'any de publicació no figura a la font, cal posar a la referència l'abreviatura de sense data, s. d.

Ex.: *Normes seguides per a la presentació d'originals dels "Manuals de Llengua Catalana"*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, Biblioteca Universitària, s. d. [Text mecanografiat].

En publicacions periòdiques, a més de l'any sovint hi consta també el mes. És preferible de posar-lo amb xifres aràbigues, separat de l'any amb un guió. Si s'hi fa constar en lletres, cal posar el nom del mes, la preposició *de* i l'any.

² Vegeu la *Proposta de traducció de noms propis*. Barcelona: Universitat de Barcelona, Servei de Llengua Catalana, 1991, pàg. 9.

Ex.: *Mot.doc.* 6-1991, núm. 5.

Mot.doc. Juny de 1991, núm. 5.

Si s'ha d'esmentar més d'un mes, se separen (tant si s'escriuen amb números com amb lletres) per una barra obliqua.

Ex.: CAMPS, O. "Fem l'article". A: *Llengua i Administració*. 8/9-1984, núm. 13, pàg. 3.

CAMPS, O. "Fem l'article". A: *Llengua i Administració*. Agost/setembre de 1984, núm. 13, pàg. 3.

2.8 Paginació

La indicació de les pàgines d'una obra qualsevol se situa després de l'any de publicació, precedida de l'abreviatura de pàgina, pàg. Recordeu que l'abreviatura és igual per al singular que per al plural. Qualsevol altra dada que calgui consignar (número de volum, de sèrie, etc.) s'anteposa a la paginació.

Ex.: RIGAU, G. "Hi datiu inanimat". A: *Els Marges*, 1978, núm. 12, pàg. 99-102.

A les publicacions periòdiques que hi ha una doble paginació (una per al número concret i una altra referent al volum o l'any a què pertany), cal posar la segona entre claudàtors.

Ex.: SEGARRA, M. "Sobre ortografia i pronunciació en català antic". A: *L'Avenç*, 1982, núm. 49, pàg. 22-26 [334-338].

Si en una referència bibliogràfica es vol fer constar el nombre total de pàgines que té el text, cal posar el nombre de fulls en xifres aràbigues, seguit de l'abreviatura de pàgina, pàg.

Ex.: *L'action passe par la rédaction: Un guide de rédaction pratique et dynamique destiné au personnel d'Hydro-Québec*. Québec: Hydro-Québec, 1988, 102 pàg.

2.9 Col·leccions

Si s'indica el nom de la col·lecció, s'escriu entre parèntesis, sense cometes i al final de la referència bibliogràfica, seguida de punt. Entre el títol de la col·lecció i el número cal posar-hi una coma.

Ex.: Institut Cartogràfic de Catalunya [ICC]. *Toponímia i cartografia: Assaig de sistematització*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Política Territorial i Obres Públiques; ICC, 1985. (Sèrie Manuals, 1).

Documents de la Secció Filològica. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1990. (Biblioteca Filològica, XIX).

2.10 Altres informacions

Nombre de volums d'una publicació

En llibres o monografies que consten de més d'un volum, aquesta informació sol posar-se a continuació del títol. S'hi fa constar el nombre de volums en xifres aràbigues seguit de l'abreviatura de volum vol., tant per indicar el singular com el plural.

Ex.: FABRA, P. *Converses filològiques*. 2 vol. Barcelona: Edhasa, 1983.

Quan es vol fer referència a un volum o un número concret, ja sigui d'una monografia o d'una publicació periòdica, s'escriu primer l'abreviatura vol. o núm., respectivament, seguida del número de volum després de la data.

Ex.: FABRA, P. *Converses filològiques*. Barcelona: Edhasa, 1983, vol. 1, pàg. 34.

Llengua i Administració. 4-1985, núm. 17, pàg. 7.

Informacions addicionals

Sovint es vol fer constar a la referència bibliogràfica algun tipus d'informació que no és pròpiament la descripció de la referència, però que sembla interessant de consignar. Per exemple, característiques del document (tríptic, document fotocopiats, etc.). En aquests casos, aquestes dades es posen entre claudàtors, sempre en català --independentment de la llengua de la referència-- i solen anar al final de tot. La inicial s'escriu amb majúscula i després del claudàtor que tanca s'hi posa un punt.

Ex.: LLEAL GALLERÁN, C. *Análisis del vocabulario político a través de una década de panfletos*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1980. [Tesi doctoral].

Le traducteur. Montreal: Societé de Traducteurs du Québec, 1984. [Tríptic].

Les principals faltes davant del micròfon. Barcelona: Emissores de la Generalitat de Catalunya, Unitat d'Assessorament Lingüístic, 1986. [Text mecanografiat].

3. Ordenació de les referències bibliogràfiques

3.1 Ordenació alfabètica

Quan les referències bibliogràfiques es presenten en forma de llista és aconsellable d'ordenar-les alfabèticament pel cognom de la responsabilitat principal (és per això que s'inverteix l'ordre del nom i els cognoms). D'aquesta manera es facilita la localització i consulta de la bibliografia.

Quan hi ha més d'una obra d'un mateix autor, a partir de la segona se substitueix el nom de l'autor per un guió extrallarg (-----) seguit de punt i se n'ordenen els títols cronològicament. Si hi ha més d'un text d'un mateix any, s'afegeix després de l'any de la primera obra *a*, després del de la segona *b*, etc.

Ex.: ESPINAR, J. A. *La extranjería en el sistema español de derecho internacional privado*. Granada: TAT, 1987.

----- *Derecho procesal civil internacional*. Madrid: La Ley, 1988a.

----- *La nacionalidad*. 2a ed. Granada: TAT, 1988b, vol. II.

Si entre les obres d'un autor n'hi ha que han estat escrites en col·laboració, s'han de consignar després de les primeres d'autor únic, i ordenar-les alfabèticament segons els cognoms que segueixen el primer autor.

SARDÀ, Anna.

-----; GUITER, Henri.

-----; VENY, Joan.

Si bé l'alfabetització de les bibliografies per autors justifica la inversió del nom complet de l'autor,

Ex.: COROMINES, Joan. *Lleures i converses d'un filòleg*. Barcelona: Club Editor, 1971.

a peu de pàgina aquesta inversió és innecessària, de manera que s'escriu el nom i els cognoms de l'autor seguint l'ordre natural.

1. Pere VERDAGUER. *El català al Rosselló*. Barcelona: Barcino, 1974.

3.2 Ordenació temàtica

L'ordenació temàtica és una altra possibilitat de presentar una llista bibliogràfica. Pot ser que interressi distribuir les referències segons la temàtica, segons si es tracta d'obres generals o especialitzades, segons si es tracta d'obres de lectura obligatòria o opcional (en el cas d'un programa d'una assignatura, per exemple). En aquests casos la llista es pot subdividir en diversos apartats, però l'ordenació a l'interior de cadascun d'ells ha de ser alfabètica i seguir les mateixes pautes que per a l'apartat anterior.

Ex.: 1. Bibliografia temàtica

I. Possessius

BADIA I MARGARIT, A. M. *Gramàtica catalana*. 3a reimpr. Madrid: Gredos, 1985 [1962], vol. I, pàg. 219-223. (Manuales, 10).

RUAIX, J. *El català/2: Morfologia i sintaxi*. Moia: Josep Ruaix, ed., 1985, pàg. 44-47.

J. Quantitatius

BADIA I MARGARIT, A. M. *Gramàtica catalana*. 3a reimpr. Madrid: Gredos, 1985 [1962], vol. I, pàg. 231-235. (Manuales, 10).

FABRA, P. *Gramàtica catalana*. 6a ed. Barcelona: Teide, 1974 [1956], § 38.

RUAIX, J. *El català/2: Morfologia i sintaxi*. Moia: Josep Ruaix, ed., 1985, pàg. 50-51.

4. La citació bibliogràfica

Una citació bibliogràfica és una forma de referència breu situada, entre parèntesis, dins d'un text o com a nota al final de la pàgina, del capítol o del text complet, que permet identificar la font d'on s'ha extret un fragment o una idea, etc.

La publicació, al final d'un document, de la referència bibliogràfica completa de totes les obres citades simplifica molt les citacions i alleugereix la lectura del text.

Les citacions poden representar-se de diverses maneres. Les més usuals són dins de text entre parèntesis, o bé en forma de nota a peu de pàgina, al final del capítol o del text complet.

4.1 Representació de la citació bibliogràfica dins de text

La representació bàsica de les citacions situades dins de text acostuma a incloure els elements següents: cognoms de l'autor (o autors), l'any de publicació i les pàgines. La menció del capítol (després de l'any) o del paràgraf (després de la pàgina) no és gaire usual. Tota aquesta informació es posa entre parèntesis. Els cognoms dels autors, generalment, s'escriuen amb majúscula.

(COGNOMS, any, pàgina)

Ex.: Diverses teories han amortit la potència del comportament lèxic aigualint-la amb filtres (HALLE, 1973).

Si en Déu totes les proposicions són analítiques sembla que caiem en un necessitarisme fatal, i aleshores el sistema leibnizià, com assenyala Russell (1973, 520) és evidentment tan determinista com l'espinozista.

Si el nom de l'autor surt en el text, se l'ha de suprimir del parèntesi:

Ex.: Segons dades aportades per MARTÍNEZ (1990)...

A continuació exposem la nomenclatura que s'utilitza en aquest treball, que segueix, bàsicament, l'emprada per RODRÍGUEZ (1984, 244-245).

La indicació de pàgina, després de l'any, és millor posar-la sense cap abreviatura, però en cas de posar-n'hi és pàg., tant en singular com en plural, (i no p., pp. pàgs.).

Si es vol fer referència a un capítol, un paràgraf o un apartat, s'ha d'indicar amb l'abreviatura o el símbol corresponent (cap., ¶, §), sempre de la manera més breu com sigui possible.

Ex.: (RAFEL, 1981, 128-136)

(BADIA i MARGARIT, 1962, cap. 3)

" En principi, ni el subjecte ni els complements no poden separar-se del verb amb comes. Però en algun cas sí que podem posar coma entre el subjecte i el verb." (SOLÀ, 1990, § 1.8).

Si se cita més d'una obra d'un mateix autor, se'n separa la data amb un punt i coma, per evitar confusions amb la pàgina.

Ex.: (RECASENS, 1980; 1982, 25; 1985)

Si se cita més d'una obra d'un mateix autor publicades el mateix any, s'hi afegeix al darrere una lletra (a, b, etc.).

Ex.: (VALLVERDÚ, 1986a, 6)

Si se citen diversos autors, les referències se separen igualment amb un punt i coma.

Ex.: (POP, 1950; MALMBERG, 1966, 85-86)

Si se citen diverses obres en una referència en què hi ha més d'un autor, s'indica de la manera següent:

Si no hi ha pàgines, els anys se separen amb comes.

Ex.: Aquesta relació no es troba a tots els treballs (MINSHALL, 1977; MINSHALL i RABENI, 1977).

(HASLE, 1962; SHOEMAN i ARCHIBALD, 1976, 1980)

Si hi figuren les pàgines, els anys se separen amb punt i coma i els autors amb punt.

Ex.: (VANOTTE, 1981. WARD i STANFORD, 1983, 79; 1984, 12-58)

Si la citació bibliogràfica és més complexa (remet a una nota, a un volum d'una obra, etc.) es pot representar seguint el mateix esquema.

(FABRA, 1981, 39, nota 1)

(COROMINES, 1976, I, 159)

(DCVB, VII, 435)

En casos en què es fa referència a un text que forma part d'un recull és preferible de fer constar a la bibliografia final les dues referències (si cal) i dins de text posar-hi només:

(SUNDBORG, 1956)

i no

(SUNDBORG, 1956. A: COLLINSON i THOMPSON, 1982)

4.2 Representació de la citació bibliogràfica en nota

Una altra possibilitat de representar les citacions és a partir de números col·locats dins del text (entre parèntesis, com a subíndex o com a superíndex) que remetent a una nota (a peu de pàgina, al final del capítol o al final del text). En una mateixa nota hi pot haver més d'una citació.

La primera citació

Si al final del text hi ha una llista completa amb totes les referències bibliogràfiques utilitzades, la informació que ha de contenir la citació és el nom de l'autor (o autors), el títol complet i --si cal-- el número de pàgina, separats per una coma. Cal tenir en compte que aquestes dades es corresponguin amb els elements de la referència bibliogràfica. Si amb la informació esmentada no n'hi ha prou, cal afegir-hi dades suplementàries com per exemple l'any de publicació.

Nom COGNOMS. Títol, pàgina.

Ex.:

1. M. de RIQUER, *Història de la literatura catalana* I, pàg. 10.
2. J. MASSOT I MUNTANER, *Gaietà Soler i la Solidaritat catalana*, pàg. 105-122.
3. M. COLL I ALENTORN, *Els orígens i primers temps de la Renaixença catalana*, pàg. 34.

En canvi, si no hi ha la llista completa de referències al final, la primera citació ha de contenir totes les informacions d'una referència bibliogràfica (veg. els apartats 1.1 i 1.2 per als llibres o monografies, o parts d'aquests, i els apartats 1.3 i 1.4 per a les publicacions periòdiques i articles d'aquests). Aleshores l'esquema i la puntuació entre els diferents elements són els mateixos que per a les referències bibliogràfiques.

Si l'autor ja surt citat en el text amb el nom complet, el nom pot ser omès a la nota a peu de pàgina, bé que és recomanable de mantenir-l'hi sencer.

Ex.: "... com bé diu Martí de Riquer¹,..."

1. *Història de la literatura catalana* I, pàg. 374-378.

Les citacions subsegüents

Si ens volem referir a una obra ja esmentada abans, es fa servir la *referència curta*, que consta del cognom de l'autor i la pàgina.

COGNOM, volum, pàgina.

Ex.: 1. RIQUER, I, pàg. 434-439.

Si s'ha de citar més d'una obra d'un mateix autor, per tal d'evitar confusions, després del cognom es posa la paraula o paraules clau del títol del llibre o de l'article.

Ex.: 1. RIQUER, *Història*, I, pàg. 400-401.

2. RIQUER, *Lírica*, pàg. 34.

Quan la paraula clau no és la primera paraula de títol, cal especificar a la primera citació com es referenciarà a les citacions subsegüents. Per exemple:

1. NATHANIEL, B., *Records of the governor and company of the Massachusetts Bay in New England (1628-86)*, vol. 1, pàg. 126 (citat més endavant Mass. Records).

2. Mass. Records, pàg. 128.

És preferible d'evitar l'ús de les locucions llatines de referència: op. cit. (*opus citatum*, a l'obra esmentada), loc. cit. (*loco citato*, en el lloc esmentat), quan l'obra ha estat citada molt abans o hi ha citada més d'una obra d'un mateix autor, i fer-ne la citació més explícita.

Per tant, és preferible

3. RIQUER, *Història*, I, pàg. 245-298.

que

3. RIQUER, op. cit., pàg. 245-298.

O bé,

4. RIQUER, *Lírica*, pàg. 54.

que

4. RIQUER, loc. cit., pàg. 54.

Quan dues notes successives fan referència a una mateixa obra, en lloc de repetir-la es pot fer servir *ibídem* (o l'abreviatura *ib.*).

1. M. de RIQUER, *Història*, I, pàg. 10.

2. *Ibídem*, pàg. 351-379.

5. Altres aspectes de les citacions

5.1 Llengua

Quan es reproduïx literalment una part d'un text mitjançant una citació bibliogràfica, hi ha dues possibilitats: que no se'n referenciï l'obra de procedència i que s'esmenti l'obra de referència.

En el primer cas, en què no s'explicita la referència exacta, el text ha d'estar redactat en català, ja que s'inclou en un text en què la llengua vehicular és el català.

Ex.: Com diu Bion, "...certs llibres, com algunes obres d'art, susciten emocions poderoses i estimulen el creixement, es vulgui o no".

En el segon cas, quan s'explicita la referència bibliogràfica, cal ser coherent en un mateix text: o bé es posen totes les citacions en català (és a dir, se'n fa sistemàticament la traducció si la llengua original és altra que el català), o bé s'és fidel a l'original (és a dir, no es tradueixen mai sigui quina sigui la llengua).

Així doncs, davant d'una referència bibliogràfica com la següent:

BION, W. R. *Aprendiendo de la experiencia*. Buenos Aires: Paidós, 1966, pàg. 51.

dins d'un text escrit en català, es pot optar per un dels dos casos-esmentats a continuació:

Com diu Bion (1966, 51), "...certs llibres, com algunes obres d'art, susciten emocions poderoses i estimulen el creixement, es vulgui o no".

Com diu Bion (1966, 51), "...ciertos libros, como algunas obras de arte, suscitan emociones poderosas y estimulan el crecimiento, se quiera o no".

5.2 Puntuació

El text que es reproduïx en una citació ha d'anar entre cometes i pot anar o bé inserit o bé aïllat en paràgraf a part. Si el fragment reproduït no comença frase, s'hi posen punts suspensius i es comença el text amb minúscula. En aquest cas, la puntuació final va fora de les cometes.

Ex.: Chomsky (1982, 78) expressa irònicament aquesta presumpció de completesa al·ludint al "millor de tots els mons possibles".

Com diu Bion (1966, 51), "...certs llibres, com algunes obres d'art, susciten emocions poderoses i estimulen el creixement, es vulgui o no".

Si el text reproduït a la citació comença una frase, la primera paraula s'escriu amb majúscula. I, en aquest cas, la puntuació final va dins de les cometes.

Ex.: "En principi, ni el subjecte ni els complements no poden separar-se del verb amb comes. Però en algun cas sí que podem posar coma entre el subjecte i el verb." (SOLÀ, 1990).

Quan no es vol posar tota la informació d'un fragment, s'indica l'omissió amb punts suspensius entre parèntesis o claudàtors.

Ex.: "Leibniz podria haver estat un filòsof més gran i potser un home més gran si hagués hagut de lluitar per la grandesa [...]. Mai no va tenir motiu per témer la persecució, com Descartes i Locke." (TOMLIN, 1965).

6. Referències internes

Sovint, en un mateix text, es fa referència a figures, taules, il·lustracions, o a qualsevol altra part del text (capítols, paràgrafs, etc.). En aquests casos la manera més usual de fer la remissió és posant entre parèntesis vegeu (o l'abreviatura veg.) més la informació corresponent.

Recordeu que la forma correcta és la del verb en imperatiu --vegeu--, i no la forma en infinitiu --veure. També cal tenir en compte que no es poden ometre els elements connectors (articles i preposicions) ni el punt de les abreviatures.

Així doncs,

Ex.: La proporció dels diferents grups tròfics és la mateixa que la de l'estudi anterior (veg. la fig. 82).

El grup dels quironòmids torna a ser el més abundant en nombre d'individus (vegeu la taula XXVII, a, b).

...en aquest cas (i a diferència de les citacions: veg. § 2.50.5) els incisos de narrador van marcats amb guions.

7. Bibliografia vs. literatura

Per fer referència al conjunt de publicacions (o obres publicades) sobre un tema qualsevol, és recomanable de fer servir el terme *bibliografia*, i no l'anglicisme *literatura* (de l'anglès *literature*). Es reserva el terme *literatura* per al conjunt d'obres literàries d'un poble, d'una època, d'un gènere, destinades a un determinat públic, etc. És per això que en contextos tècnico-científics com el següent és preferible:

La determinació d'aquesta variable es pot fer de dues maneres, segons se cita a la *bibliografia*.

Els últims anys, la *bibliografia* sobre problemes gàstrics ha demostrat que...

Les últimes aportacions de la *bibliografia* sobre fitopatologia indiquen que...

i no

La determinació d'aquesta variable es pot fer de dues maneres, segons se cita a la *literatura*.

Els últims anys, la *literatura* sobre problemes gàstrics ha demostrat que...

Les últimes aportacions de la *literatura* sobre fitopatologia indiquen que...

8. Abreviatures

Aquest apartat inclou una llista, no necessàriament exhaustiva, de les abreviatures més freqüents en l'àmbit de les referències i citacions bibliogràfiques.³ Recordeu que les abreviatures s'escriuen amb un punt al final.

addenda	add.
apartat	apt.
apèndix	ap.
article	art.
bibliografia	bibliogr.
butlletí	butll.
capítol	cap.
citat/da	cit.
coedició coeditor/a [d'un text]	coed. coed.
col·laborador/a	col.
col·lecció	col.
compilador/a	comp.
conferiu, confronteu	cf.
coordinador/a	coord.
director/a	dir.
edició [1a, 2a,...]	ed.
edició augmentada	ed. augm.
edició corregida	ed. cor.
edició revisada	ed. rev.
editor/a	ed.
editorial, edicions	ed.

<i>et alii</i> (i altres)	et al.
exemple	ex.
facsimil	facs.
fascicle	fasc.
figura/es	fig.
gràfic	gràf.
<i>ibídem</i>	ib.
<i>ídem</i>	íd.
il·lustració/ons il·lustrador/a	il. il.
impremta	impr.
<i>in extenso</i>	i. e.
índex	índ.
<i>infra</i> (més avall)	inf.
introducció	intr.
làmina	làm.
<i>loco citato</i> (lloc citat)	loc. cit.
nota	n.
nota de l'autor/a	n. de l'a.
nota de l'editor/a	n. de l'e.
nota de la redacció	n. de la r.
nota del/de la compilador/a	n. del/de la comp.
nota del/de la traductor/a	n. del/de la t.
número	núm.
<i>opus citatum</i> (obra citada)	op. cit.

³ Per a les pautes de creació de noves abreviatures, vegeu la *Proposta d'abreviatures, sigles i símbols*. Barcelona: Universitat de Barcelona, Servei de Llengua Catalana, 1990.

pàgina/es	pàg.
portada	port.
presentació	pres.
redactor/a	red.
reedició	reed.
reimpressió	reimpr.
secció	sec.
següents	seg.
sense data	s. d.
<i>sine loco</i> (no se sap el lloc de publicació)	s. l.
<i>sine nomine</i> (no se sap qui és l'autor)	s. n.
<i>sub voce</i> (a l'entrada, en els diccionaris)	s. v.
suplement	supl.
<i>supra</i> (més amunt)	sup.
traducció traductor/a	trad. trad.
<i>ut supra</i> (com abans)	ut sup.
vegeu	veg.
vers	v.
volum	vol.

BIBLIOGRAFIA

GURALNIK, D. B. (ed.). *Webster's New World Dictionary*. 2a ed. Nova York: Prentice Hall Press, 1986.

ISBD (M). Descripció bibliogràfica normalitzada internacional per a publicacions monogràfiques. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, Institut de Bibliografia, 1982. [Norma].

ISBD (S). Descripció bibliogràfica normalitzada internacional per a publicacions en sèrie. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, Institut de Bibliografia, 1982. [Norma].

ISO 690: 1987 (F). Documentation. Références bibliographiques. Contenu, forme et structure. Ginebra: International Standard Organization [ISO]; UNESCO, 1987.

Llibre d'estil. València: Tres i Quatre, s. d. [Text mecanografiat].

MARTÍNEZ DE SOUSA, J. *Diccionario de tipografía y del libro*. 2a ed. Madrid: Paraninfo, 1981.

MARTÍNEZ DE SOUSA, J. *Diccionario de ortografía técnica: Normas de metodología y presentación de trabajos científicos, bibliológicos y tipográficos*. Madrid: Fundación Germán Sánchez Ruipérez; Ediciones Pirámide, 1987. (Biblioteca del Libro, Serie Maior).

Normes seguides per a la presentació d'originals dels "Manuals de Llengua Catalana". Barcelona: Enciclopèdia Catalana, Biblioteca Universitària, s. d. [Text mecanografiat].

Proposta d'abreviatures, sigles i símbols. Barcelona: Universitat de Barcelona, Servei de Llengua Catalana, 1990.

Proposta d'ús de majúscules i minúscules. Barcelona: Universitat de Barcelona, Servei de Llengua Catalana, 1991.

Proposta de traducció de noms propis. Barcelona: Universitat de Barcelona, Servei de Llengua Catalana, 1991.

PUJOL, J. M.; SOLÀ, J. *Tractat de puntuació*. Barcelona: Columna, 1989.

TERMCAT. *Metodologia del treball terminològic*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 1990, pàg. 85-95.

TERMCAT. *Manlleus i calcs lingüístics en els treballs de terminologia catalana*. Barcelona: Termcat, Consell Supervisor. 1990. pàg. 11-12. (Criteris lingüístics per a la terminologia, 1).

The Canadian Style: A Guide to Writing and Editing. Londres; Toronto: Dundurn Press Limited; Department of the Secretary of State of Canada, 1985, pàg. 154-185.